

STIL IN NOVINARSKI ŠKANDAL

Povzetek. *Z jezikovno-stilno analizo je razčlenjeno pet prispevkov, ki želijo biti preiskovalne zgodbe, a so zgled besedil, ki stilno zaznamovana sredstva (stileme) izrabljajo na račun informacij in preverljivih dejstev. Nizanje ekspresivnih in pogovornih jezikovnih sredstev nadomešča argumentirano govorico, avtorjevo vrednotenje ni utemeljeno z verodostojnimi podatki. Fragmentiranost zgodb, melodramatizacija, za poročevalstvo nenavadna raba prve osebe ednine, ki se nejasno menja z običajno množinsko, vrednotenje in samovoljna interpretacija, jezikovna sredstva, ki so zaradi intenzifikacije stilne vrednosti žaljiva, kažejo podobo slovenskega novinarstva, ki ustvarja medijske škandale. Lahko jo razpoznamo kot znak tabloidizacije množičnih občil, izražen tudi prek izbire jezikovnih sredstev v obravnavanih prispevkih.*

Ključni pojmi: *stil – poročevalstvo (novinarstvo) – jezikovno-stilna analiza – študij primera – tabloidizacija občil*

Za slovensko novinarstvo je od devetdesetih let 20. stoletja značilno uvajanje novih besedilnih vrst, zavračanje tradicije, izhajajoče iz nemških poročevalskih vzorcev, ob katerih je nastajalo prvo slovensko pisano časopisje, in nejasna meja med resnim in rumenim tiskom. Demokracija je pogosto napačno razumljena, zdi se, da slovenska občila pod tem pojmom razumejo brezmejno svobodo, torej svobodo brez odgovornosti. Kot trdi Koširjeva (1993) in analizira Poler Kovačičeva (Poler, 1997; Poler Kovačič, 2001), lahko v številnih novinarskih besedilih brez težav najdemo kršitve vseh členov novinarskega kodeksa. Tudi raziskava o razžalitvah v množičnih občilih¹ kaže, da je po letu 1991 število tožb proti novinarjem zaradi kršitve 169. člena Kazenskega zakonika (kazniva dejanja razžalitve) izjemno naraslo. Prevladujoči način novinarskega sporočanja postaja tržno novinarstvo, ki je oddaljeno od pojmovanja kakovostnega novinarstva, neskladno z etiko in podrejeno lastnikom kapitala oz. nosilcem politične oblasti (Poler Kovačič, 2001: 50). V želji po dobičku polnijo časopisne strani novinarski prispevki, ki z izbiro jezikovnih sredstev odpirajo stilistična, etična, pa tudi pravna vprašanja. Namen prispevka je s študijo primera prikazati nekatere jezikovne in stilne značilnosti

* Dr. Monika Kalin Golob, docentka na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

¹ Nosilec raziskave (1999–2001) *Razžalitve v sredstvih obveščanja kot jezikovnostilno in pravno vprašanje je bil Tomo Korošec, ugotovitve so objavljene v Korošec (2002).*

sodobne novinarske prakse ter jih kritično ovrednotiti.² Predmet analize je pet člankov, ki so bili objavljeni v Nedeljskem dnevniku med 1. 8. in 5. 9. 1999 in obravnavajo domnevne nepravilnosti pri uvozu zdravil.

Preiskovalna zgodba kot presojevalno poročevalsko besedilo

Preiskovalna zgodba je besedilo, ki nastane kot rezultat posebne novinarske dejavnosti, pri nas poimenovane preiskovalno novinarstvo. Njegova definicija³ zajema vprašanja jezika in stila v precej ohlapni formulaciji: "dogajanje mora imeti elemente, ki omogočajo, da je besedilo napisano v značilni strukturi in stilu" (Košir, 1994: 11). Natančneje jo razlaga s citatom ameriškega avtorja (Pawlick⁴ v: Košir, 1994: 15) in jo povzame kot navodilo: "Enostavno, razumljivo, logično in zanimivo potemtakem."

Glede na teorijo novinarskih žanrov (Košir, 1988), ki sicer preiskovalne zgodbe še ne opredeljuje, ker gre za razmeroma novo vrsto besedila pri nas, smemo preiskovalno zgodbo uvrstiti med interpretativne žanre. V skladu s Koroščevo (1998: 12) razdelitvijo poročevalskih besedil na tista besedila, katerih namen je predvsem prenesti sporočilo, torej informirati, in tista, ki vzpostavljajo stik z naslovnikom z vplivajnskimi, apelnimi in vrednotilnimi sredstvi, sodijo preiskovalne zgodbe v drugo skupino poročevalskih besedil, v katerih prevladuje interpretativna funkcija in se uresničujejo s presojanjem, komentiranjem v žanrih, kot so npr. komentar, članek, uvodnik idr. Prvo skupino smo poimenovali (Kalin Golob, 1999) poročevalna (besedila, ki informirajo ali naznanjajo), drugo pa presojevalna poročevalska besedila, ta razlagajo in razčlenjujejo, vrednotijo in prepričujejo. Preiskovalno zgodbo smemo uvrstiti k presojevalnim besedilom.

Jezikovne in stilistične implikacije, ki izhajajo iz te uvrstitve, izhajajo iz Koroščeve definicije o vzpostavljanju stika z naslovnikom prek vplivajnskimi, apelnih in vrednotilnih sredstev. Glede na teorijo jezikovne zvrstnosti vemo, da se poročevalska besedila uresničujejo v knjižnem jeziku. Izjeme so strogo določene, tako lahko avtor v presojevalnih besedilih uporablja tudi:

² Besedilo je nastalo v okviru raziskave *Tabloidizacija in demokratizacija javnega prostora (Ministrstvo za kulturo R Slovenije)*. Analiza serije prispevkov je nastala v sodelovanju z Melito Poler Kovačič. Odločili sta se, da bova iste prispevke razčlenili z etičnega in jezikovno-stilnega vidika. Etični vidik je objavljen v prispevku Melite Poler Kovačič (*Preiskovalno novinarstvo, ustvarjanje skandalov in novinarska etika*). Jezikovno-stilna razčlenba istih prispevkov pa je tema tega besedila.

³ Po definiciji je preiskovalno novinarstvo posebna vrsta novinarskega sporočanja, za katero je značilno, da: 1. razkriva dejstva, ki jih posamezniki ali institucije želijo prikriti, 2. so ta dejstva za družbo relativno velikega pomena, 3. novinar zavestno načrtuje preiskavo, 4. med njo uporablja posebne tehnike in metode (Šuen, 1994: 25). Koširjeva (1994: 11) dodaja še eno značilnost: dogajanje mora imeti elemente, ki omogočajo, da je besedilo napisano v značilni strukturi in stilu.

⁴ "Stil je pri pisanju preiskovalne zgodbe pomemben dejavnik, iz razumljiv razlogov bo članek do konca prebralo toliko več bralcev, kolikor bolj slikovit in enostaven za branje bo. Seveda pa je za uspeh članka enako pomembna logična ureditev in preišljena raba tega, kar bi lahko imenovali 'zakonito nezadostno navajanje'" (Pawlick, prevedeno iz Košir, 1994: 15).

- neknjižno besedje, vendar ko gre za funkcionalne stileme, ki jih teorija (Korošec, 1998: 17) imenuje aktualizmi;⁵
- čustveno (ekspresivna) in časovno (arhaizmi, historizmi, neologizmi) zaznamovana jezikovna sredstva, raba pa je enako omejena na stilni učinek in avtorjevo nežaljivo vrednotenje upovedanega;
- stalne besedne zveze (frazologeme).

Na jezikovno izbiro vplivajo tudi širše sporočanijske okoliščine in konvencije, ki sodijo med objektivne stilotvorne dejavnike:

- s svojo zgradbo, skladnjo in izbiro besed naj bi poročevalska besedila omogočala jasno in hitro razumevanje presojanega dogodka ali stanja, saj je naslovnik takega besedila najširša javnost, ki branju poročevalskih besedil namenja omejeno količino časa;
- poročevalska besedila se berejo prek naslovja, kar pomeni, da se nekateri bralci zadovoljijo samo s prebranim naslovom, podnaslovom in sinopsisom, v samo besedilo pa ne vstopijo. Naslovje je zato pomembno predvsem za pridobivanje k nadaljnjemu branju, hkrati pa morajo biti v njem zbrane informacije zanesljive (sinopsis).

Stilna analiza besedil - študija primera

Naslovje

Serija petih prispevkov ima enotno sestavo naslovja: vsak prispevek ima nadnaslov, naslov, podnaslov in nepravi sinopsis⁶. Ker nepravi sinopsis ne daje kratke in hitre informacije o celotnem besedilu, je to funkcijo prevzel podnaslovni sklop⁷, sestavljen iz petih in več enot, ki so med seboj ločene s pomišljaji. Vsaka enota, torej vsak podnaslov, se nanaša na mednaslove oz. dele besedila, tako da imajo napovedovalno, zaradi v nadaljevanju obravnavanih stilemov pa tudi pridobivalno vlogo.

⁵ Aktualizacija pomeni novo, svežo, posebno, nenavadno uporabo jezikovnih sredstev za doseg posebnega učinka (Korošec, 1998: 17). Kar nastane z aktualizacijo, je aktualizem. Korošec (n. m.) poudarja, da aktualizacija v poročevalstvu ni zgolj formalni govorniški okrasek (čeprav je tudi to):

“Pomeni predvsem odmik od neposredne označbe predmeta govora, tako da z njo tvorec dejansko posega v spoznano in na novo poimenovano resničnost, s tem pa je aktualizacija sredstvo, s katerim tvorec išče pot k naslovniku, vzpostavlja stik z njegovim izkustvenim svetom, da bi sprožil njegovo razumsko in čustveno dejavnost. Zato spada razmerje avtomatizacija - aktualizacija v enako polarizacijsko razmerje kot navzočnost - nenavzočnosti tvorca v besedilu, hkrati pa tudi vključenost - ne vključenost naslovnika (aktualizacija ga vključuje, avtomatizacija pa ne).”

⁶ Nepravi sinopsis (Korošec, 1998: 103) je grafično izpostavljeni začetek poročevalskega besedila in ne strnjen povzetek časopisnega besedila (sinopsis). Kot ugotavlja Korošec, so v njem “udarni”, “privlačni”, a ne nujno bistveni podatki, tako da so pritegovalno uspešni in informacijsko revnejši. K nam prihajajo iz anglo-ameriškega izročila (lead, vodilo).

⁷ Korošec (1998, 75) obravnava krajše (2- do 4-delne), v naših zgledih se - predvsem zaradi dolžine besedila, ki ga podnaslavljajo - podnaslovni sklopi razraščajo v 5- do 8-delne.

Vsak prispevek ima naslovje z več stilno zaznamovanimi prviniami, najizrazitejše pa so predvsem v glavnih naslovih: Mafija steguje lovke na police z zdravili (naslov 1. prispevka), Država gleda lopovom skozi prste (2.), Zdravniki s črnimi kovčki (3.), Kdor je kradel, se bo pekel...(4.) in Tuje "brizge" pikajo dražje (5.).⁹

Prvi naslov postane nadnaslov 4. in 5. prispevka in ima izrazito pridobivalno funkcijo (Korošec, 1998: 49), bralca skuša pritegniti k nadaljnjemu branju. Vsebuje dve zaznamovani prvini, slabšalno besedo *mafija* (o njej bomo govorili v nadaljevanju) in preneseno rabljeno čustveno zaznamovano besedno zvezo *stegovati lovke*, ki je vedno slabšalna, torej kaže tvorčev odklonilni odnos do poimenovane dejavnosti. Intenzivna stilna zaznamovanost je značilna tudi za preostale naslove, npr. v drugem z rabo frazeologema *gledati skozi prste*, in sicer lopovom (beseda ima v SSKJ kvalifikator slabšalno za ničvrednega, malopridnega človeka); v tretjem z metonimijo, saj je s črnimi kovčki mišljena podkupnina, torej denar; v četrtem je uporabljeno biblijsko svarilo z ekspresivnim glavnim stavkom (*se bo pekel*) in v zadnjem naslovu namesto običajne brizgalke manj rabljena beseda dvojnica *brizga* (v naslovu po nepotrebem označena z narekovaji) in pogovorni glagol pikati (za knjižno *zbadati*). Prevladujoča funkcija vseh naslovov je pridobivalna.

Stilne prvine, rabljene v naslovju, so značilne za današnje tržno naravnano novinarstvo, ki želi z izbiro slabšalnih, pogovornih ter drugih stilno zaznamovanih besed in besednih zvez pritegniti k nakupu časopisa (ti naslovi so bili vsakokrat tudi ponatisnjeni na prvi strani Nedeljskega dnevnika). Vendar intenzivnost izbranih jezikovnih sredstev obljublja več, kot lahko bralec dobi, če prebere celotno besedilo. *Mafija* iz naslova nikakor ni kakšna tajna kriminalna ali teroristična organizacija, ki bi na "police z zdravili" podtikala nevarna sredstva ali kaj podobnega. Tako so poimenovani uvozniki zdravil in zdravstvenih pripomočkov, ki naj bi zaradi ohlapnega zakona pri uvozu veliko zaslužili. Naslov tretjega prispevka (*Zdravniki s črnimi kovčki*) je izrazito hiperboličen,¹⁰ saj lahko v dolgem besedilu zvezo z naslovom najdemo le v stavku, kjer so zdravniki omenjeni mimogrede: "Omenjali smo 42 legalno ilegalnih uvoznikov zdravil, ki v navezi z ekonomii zdravstvenih domov, bolnišnic in z nekaterimi podkupljenimi zdravniki, ki predpisujejo nepotrebna, toda predraga zdravila, bogatijo čez vse meje." (poudarila M. K. G.). Med zastrte naslove pa sodi tudi 4. (*Kdor je kradel, se bo pekel ...*).¹¹ Besedilo, ki sledi, je intervju, v njem zveze z naslovom ne najdemo. Dodano pa je še uokvirjeno besedilo, kjer je v tretjem odstavku navedeno pojasnilo intervjuvanca: "Kdor je goljufal, kradel in bogatel na ta rovaš, se bo opekel!" Če gre za hoteno spremembo *opeči v peči se*, naslov intenzificira sporočeno vsebino. Intervjuvanec je pogovorno in ekspresivno *opeči se* malce nerodno uporabil v pomenu svarila, da bodo krivci kaznovani (po SSKJ: postati deležen česa neprijetnega, neugodnega), naslov

⁹ Datumii objave so navedeni v seznamu literature (*Viri in dokumentacija*), med besedilom se bomo sklicevali na članke po zaporednih številkah od 1 do 5.

¹⁰ Hiperbolični naslovi po Korošču (1998: 149-159) sodijo k zastrtim naslovom. Zanje je značilen tak izbor jezikovnih sredstev, ki "izkrivlja resničnost vsebine sporočila, navadno tako, da večja dejansko pomembnost sporočila oz. enega dela sporočila". Njihova možna posledica so senzacionalistični naslovi.

¹¹ Kakšno vlogo ima tropičje, lahko le ugibamo. Običajno gre pri rabi tropičja v naslovih za zamolke, vendar o tem tu ne moremo govoriti. Prav tako tudi ne o izpustu dela citiranega besedila, ker uporabljene glagol ni enak (gl. *opeči - peči se*).

pa je to spremenil v svetopisemsko grožnjo o peklenskem ognju. Če iščemo vsebinsko povezavo v tej spremembi, naslov veča dejansko pomembnost sporočila in je zato hiperboličen.

V primerjavi s preobloženostjo obravnavanih naslovov je nasprotno po nepotrebnem omiljen zadnji, *Tuje "brizge" pikajo dražje*, saj izbrani pogovorni glagol *pikati* (običajno ga uporabljamo pri otrocih, ko jim želimo omiliti intenzivnost prihajajoče bolečine ob injekciji) deluje premalo kritično glede na ubesedeno sporočilo. Tuje brizge *zbadajo* dražje bi bil zaradi dvoumnosti pri glagolu *zbadati* (3. slovarski pomen je ekspresiven za nevtralnno s *premišljenimi, posmehljivimi besedami prizadevati, žaliti*) učinkovitejša izbira. Besedilo namreč govori o kakovostnih in cenejših slovenskih brizgalkah, za katere pa slovenske bolnišnice in lekarne ne izkazujejo zanimanja in raje kupujejo dražje, tuje. Tako tuje injekcije *zbadajo* dobesedno dražje, hkrati pa žalijo slovenske proizvajalce.

Številni stilemi kažejo željo po opaznosti, torej po pridobivanju bralcev, kar je seveda legitimna želja vsakega časopisa. Vendar so uporabljeni stilemi zavajajoči, obljublajo več, kot razloži ali utemelji besedilo (hiperboličnost), nekateri so potencialno žaljivi (kot *lopovi* ali *mafija* se lahko razpoznajo vsi negativno omenjeni v besedilu). Pogovorne fraze in besedišče kažejo željo približati se naslovniku in vplivajo na vzbujanje čustvenega odziva, čeprav besedilo take reakcije potem ne upraviči oz. razloži z dejstvi, ki bi nas objektivno prepričala in z argumenti upravičila načrtovano ali v naslovih doseženo ogorčenje. Pogovornih in čustveno zaznamovanih besed je veliko tudi v podnaslovnih sklopih in nepravih sinopsih:¹²

1. prispevek: mafija (slabšalno), zradirane kariere (slabšalno), država motovili (slabšalno);
2. prispevek: kriminalisti rojijo (ekspresivno), spisati zakon (po SSKJ sicer kvalifikator starinsko, vendar gre za slabšalno rabo), zdravilarski posli (slabš.), zganiti se (ekspr.);
3. prispevek: motoviliti (slabš.);
4. prispevek: bentiti (ekspr.), pohopsati (pogovorno, eksp.), lumparija (slabš.), zganiti se (ekspr.), "črnuhi" (slabšalno in ne prav dobro poimenovano za nelegalne, "črne" uvoznike);
5. prispevek: mafija (slabš.), /mafijski/ botri (slabš.), barabije (slabš.)

Vsi ti stilemi kažejo avtorjevo negativno vrednotenje upovedene vsebine, reči smemo njegovo zaničljivost, in čeprav so v naslovju presojevalnih besedil aktualizmi pričakovani, je v obravnavanem naslovju njihova pogostost in izjemno negativna konotacija glede na besedilo, ki ga naslavljajo, znak intenzifikacije stilotvornih sredstev in pretiravanja, ki je zavajajoče.

Navedena jezikovna sredstva privabljajo bralca, vendar tako, da jih v besedilu lahko razpozna kot (hoteno) pretiravanje s stilno zaznamovanimi besedami, ki dogodke vrednotijo izrazito slabšalno, stik z bralcem iščejo prek čustvene vpletenosti, v naslovju izpostavljajo sodbe, ki v besedilu niso dokazane ali pa so le mimogrede omenjene. Tovrstni postopki – hotena izbira takih sredstev, ki ne odražajo

¹² Kar še potrjuje njihovo "nepravost", pravi sinopsis namreč praviloma ne vsebuje zaznamovanih jezikovnih sredstev, ena izmed njegovih vlog je tudi razaktualizacija zaznamovanih sredstev v aktualiziranem naslovju (Korošec, 1998: 104).

pomembnosti sporočila – so značilnost rumenega tiska, tam jih pričakujemo (Korošec, 1998: 152), analizirani članki pa naj bi bili rezultat preiskovalnega novinarstva, kjer ne pričakujemo senzacionalizma, ampak z dokazi podkrepjeno in argumentirano pisanje, razkrivajoče nepravilnosti v družbi.

Besedila

Vrednotenje ubesedenega

Štiri od petih besedil so zgrajena enako (4. besedilo pa je intervju). Nepravemu sinopsisu (vodilu) sledi glavno besedilo, ločeno z mednaslovi. Avtor vrednoti komentirano stanje izrecno, z leksemi, ki ocenjujejo povedano, ali posredno (kot v analiziranem naslovju) prek sredstev, ki jih stilistika poročevalstva prišteva k aktualizmom. K slednjim štejemo tudi metafore. V zadnjem sestavku (vir 5) jo avtor "udarno" uporabi na začetku¹³ besedila, z metaforo tudi zaključí¹⁴. Avtor brez premisleka združuje različne prispodobne in frazeologeme, zato smemo obe metafori šteti za neuspeli (stilistika govori o katahrezi), vsebovane prvine so namreč nezdružljive: kotel – smetana, kotel – pokrovka; kozel – zelnik, trdovraten kozel, ki mu je treba zapleniti denar?

V primerjavi z naslovjem v besedilih upade število čustveno in zvrstno zaznamovanih besed in frazeologemov, vendar jih avtor še vedno izbere za podkrepitev svojih negativnih sodb (*ziniti, odromati, svinjarija, štorija, lumparija, žegen, gnojnica, pishiti, ponikniti; spustiti skozi, dobiti blagoslov, hlače so se zatresle, denar se je pretakal v žepe uvoznikov*).

K neizrecnemu vrednotenju prištevamo tudi nenavadno pogosto in zato opazno rabo klicaja, klicajev ter vprašaja in klicaja skupaj. Slovenska pravopisna norma predvideva rabo klicaja na koncu čustveno obarvanih povedi, z dvema ali več klicaji se zaznamuje stopnjevana vzkličnost, zaporedna stava vprašaja in klicaja pa se po pravopisu uporablja pri čustveno obarvanih vprašanjih (SP, 1997: 42–44). V obravnavanih besedilih avtor z njimi ustvarja vtis ogorčenosti nad presojanim dogajanjem, izraža svoje nestrinjanje, vendar zaradi pogoste rabe postanejo manira, ki je moteča in ima kvečjemu vlogo škandaliziranja bralstva,¹⁵ in znak avtorjeve nižje stopnje pismenosti.

Izrecno v besedilih vrednotijo predvsem pridevniki in ob glagolu prislovi, tudi v naših besedilih: tržna ekonomija je tako ovrednotena kot kruta, divja, anarhična, dogodki so srhljivi, minister (ironično) dobrohoten (vir 1); ostro opozarjati, velik,

¹³ "Na kotlu, iz katerega so smetano pobirali iznajdljivi zasebniki ali tisti, ki so bili blizu državnim uradnikom, kuho pa smo plačevali vsi zavarovanci, je začelo pokrovko dvigovati že pod ministromanjem Božidarja Voljča."

¹⁴ "Če so enkrat v zelnik spustil kozla, ga boš z besedami in priporočili kaj težko odgnal. Mafija, organizirani kriminal, je še posebej trdovraten kozel. Visoki predstavniki te države učijo, kako ga odgnati. Takoj, dosledno, javno in seveda neusmiljeno mu je treba zapleniti zadnji dvomljivo pridobljeni tolar!..."

¹⁵ Navedimo nekaj zgledov iz 1. vira: Pa jih /cen/ nikakor ne zvišuje le davek na dodano vrednost!!!; Nismo mogli verjeti!; Ta denar ščiti ustava!; Kot bi skrivnostno izginili!; Za poslom je stala ista ljubljanska firma!; In nič se ni zgodilo!; Že omejeni privilegirani Medias je še naprej dobival soglasja za recimo 741 000 mark vreden uvoz v dnevu ali dveh?!

umazan denar, mednarodna mafija, mafijske lovke, nezakonito ponikniti (vir 2); divja, naravnost okrutna "tržna ekonomija", podkupljeni zdravniki, mafijski posli, mafijske tipalke, neverjetna uslužnost, gromozanska svinjarija, nevarne lumparije (vir 3); vljudno (ironično) odpisati; klavrno dejstvo; organiziran komentar, zdravilarska mafija (vir 5).

Mafija in mafijski

Serija petih člankov je dobra priložnost za jezikovno in stilno analizo besed, ki so se od 90. let nekritično uveljavile tudi v poročevalstvu. Odkar je del politične publicistike izumil zloženko *udbomafija*, se namreč številni čutijo poklicane, da svoje nestrinjanje z ljudmi ali dogodki izražajo z rabo besed *mafija* in *mafijski*. Ko to storimo zasebno, je stvar neproblematična, ko pa o ljudeh in dogodkih pišemo za javnost, smo zavezani k nežaljivemu ubesedovanju, tako npr. deveti člen Kodeksa novinarjev RS¹⁶ prepoveduje "objavljanje neosnovanih obtožb, napadov, laži, razžalitev in kletev".¹⁷

SSKJ samostalnik *mafija* razlaga v dveh pomenih: "1. *zlasti v italijanskem in ameriškem okolju tajna teroristična, kriminalna organizacija*: člani mafije / mafija organizira trgovino z mamili; za ugrabitev otroka sumijo mafijo; nasilja mafije / ameriška mafija 2. slabš. *skupina ljudi, ki podtalno deluje*: ti ljudje so mafija". Nezaznamovana in zato nežaljiva raba je povezana s prvim pomenom, ko pa o ljudeh, ki niso člani tajne teroristične oz. kriminalne organizacije, pišemo kot o mafiji, izražamo slabšalno vrednostno sodbo. Ne v preteklosti in ne v sedanjosti beseda v tem 2. pomenu ni bila nezaznamovana, vendar se je v sodobnosti njena vrednostna oznaka celo intenzificirala in je zato žaljiva.

Politika je v svojem strankarskem obračunavanju skovala izraz *udbomafija*. Pogosta raba pa zato ni razaktualizirala slabšalne zaznamovanosti besede *mafija*, ampak povzročila vrednostne premike, ki jih je beseda dobila v spremenjenih družbenih okoliščinah, v našem primeru intenzifikacijo slabšalnosti, ki jo podpira prvi pomen besede. S pravo mafijo se namreč povezujejo najbolj zavržena dejanja.

V obravnavanih besedilih je zato omenjanje mafije in mafijskih poslov žaljivo za vse tako označene posameznike in podjetja. Avtor besedil je slabšalnost stopnjeval še s prisposodobno o mafijskih lovkah, mednarodni mafiji, mafijskih poslih, mafijskih tipalkah ipd. Po drugi strani pa lahko v izjemno pogosti rabi te besede razpoznamo tudi avtorjevo strahopetnost, saj se poimenovanje pravzaprav ne nanaša na nikogar in vse, nima konkretnega nanašanca (referenta). Sporno pa je tudi zato, ker avtor namesto dokazov kopiči slabšalne sodbe in se pri tem sklicuje na "sliši se". To pa je že vprašanje sklicevanja na vire.

¹⁶ Med pisanjem članka je bil v veljavi Kodeks novinarjev RS iz leta 1991 (objavljen na spletnih straneh Društva novinarjev Slovenije (<http://www.novinar.com>)), v času do objave je bil sprejet nov Kodeks novinarjev Slovenije (2002). Členi, ki jih navajamo, so iz starega kodeksa, ki je veljal tudi, ko so bili natisnjeni obravnavani članki. Münchensko deklaracijo in resolucijo Sveta Evrope št. 1003 o novinarski etiki navajamo po publikaciji "Predpisi o novinarjih in medijih", ČZ Uradni list RS, Ljubljana, 1995.

¹⁷ Tudi Münchenska deklaracija v 8. točki opredeljuje, da mora novinar samemu sebi prepovedati "obrekovanje in neutemeljene obtožbe". K nežaljivemu sporočanju pa zavezuje tudi Kazenski zakonik RS.

Sklicevalnost

V skladu z javno odgovornostjo, ki ji je novinar zavezan, se je v poročevalstvu razvilo in avtomatiziralo nekaj oblik poročevalske sklicevalnosti. Te mora avtor uporabiti takrat, kadar ga ni bilo na kraju dogodka ali ni preveril stanja, ampak se sklicuje na tuje vire (Korošec, 1998: 202). Kadar se mu ti viri zdijo nezanesljivi, se to izkazuje kot domneva, neuradnost ali nedokazanost o dogodku ali stanju ter se v jeziku kaže kot zveza *naj bi + deležnik -l* oz. besedno s členki *menda, ki da je, ker da je storil* (Korošec, n. d.: 203). Bistveno za našo obravnavo je, da obstaja konvencija o sklicevanju na vire in hkrati tudi avtomatizirana sredstva, s katerimi avtor izraža zanesljivost/nezanesljivost o dogodku ali stanju.

Preiskovalno novinarstvo ima dolžnosti do javnosti ne samo pri metodah preiskovanja, ampak tudi pri predstavitvi ugotovljenega (Kieran, 2000: 172). Kakovostne preiskovalne zgodbe zato ne morejo biti grajene zgolj na sporočanju domnev o določenih osebah ali dogodkih/stanjih (če pa že, mora biti to jasno razvidno z jezikovnimi sredstvi, ki tako domnevo izražajo), ampak morajo uporabljati dokaze in racionalno utemeljitev povedanega.

Poglejmo, kako ubeseduje vire obravnavani avtor. Svojo utemeljitev mafije in mafijskega poslovanja črpa s sklicevanjem na pisanje novinarja in nato z narekovanji dobesedno navaja nekaj stavkov, stilistika to imenuje citatna sklicevalnost (Korošec, 1998: 208), vendar v besedilu (vir 1) manjka najpomembnejše – ne izvemo, od kod je citat:

Leta 1996 se je našel celo kakšen pogumen novinar in pisal o "zdravilih v rokah mafije, mafijskem poslu vrednem 250 milijonov dolarjev, o mafijskih tipalkah, ki segajo v državne vrhove, ciprskih linijah, nakazilih čez celovško Hypo banko" in podobno. Pisali so o "mafiji, ki obvladuje slovenski trg z zdravili", o "42 legalno ilegalnih uvoznikih zdravil..."

In to je vse; kdo je o tem pisal (ime novinarja), kje (naslov časopisa in prispevka) in kdaj (točen datum, ne le leto 1996), ne izvemo. Neimenovani viri so tudi vsi tisti, ki jih avtor začena s sklicevanjem *slišimo, da ...* (vir 1) in na nenatančno opisane dokumente:

Pa potem slišimo, da so ženske zanosile kljub uvoženim materničnim vložkom (ali pa ravno zaradi njih), pa "afere" nihče ne razišče. Slišimo, da je v eni od bolnišnic skoraj prišlo do drame ... // Po dokumentih, ki smo jih lahko videli, so tedaj dokazali, da iz umazane kupčije z zdravili vsak dan v zasebne žepne nezakonito ponikneta dva milijona dolarjev.

Navidezno gotovost povedanega naj bi zagotovil s sklicevanjem na strokovnjake, za katere ne vemo, niti katere stroke so, kaj šele, kako se imenujejo: "In takšno njeno početje je imelo hude, usodne posledice. Strokovnjaki trdijo, da so jih nekateri plačali tudi z življenji."

Zavajajoče je tudi samosklincevanje (vir 2): "Dobršen del logičnega pojasnila inertnosti državnega vrha verjetno tiči prav v prejšnjem članku, ko pojasnjujemo metode velikega, umazanega denarja, lobijev, denarja lačne strankarske politike in končno menda že kar mednarodne mafije." O metodah namreč v prvem prispevku ne izvemo nič. Tudi v tretjem članku se avtor sklicuje na svoje pisanje, pravzaprav je ta zgodba eno samo prepisovanje prvih dveh, avtor z narekovaji opremlja že objavljene dele besedila in jih ponatisne ter doda nekaj novih vrednostnih sodb, kjer ne varčuje s stilno zaznamovanimi sredstvi, kot npr. "Brez podkupnin in nezakonitih provizij bi tako gromozanska svinjarija brž zasmrdela do neba! /.../ Še posebej če gre za tako hude, obče škodljive pa še življenju nevarne lumparije."

Dokažemo pa lahko tudi ignoriranje in pomensko spreminjanje izjav določene vira. Preverjanje informacij je nujen del (načrtovanja in izvajanja) novinarske preiskave.¹⁸ Pred objavo prvega prispevka tako avtor piše B. V.-ju in ga prosi za "komentar ali mnenje, ki bo, če bo prišlo v petih dneh, lahko sestavni del članka" (vir 6). B. V. odgovarja v predpisanem roku in navaja nekatera pojasnila (vir 7):

– Brajer: "Tisti, ki so se temu početju uprli, so menda izgubili službe oziroma funkcije ..." (vir 6). B. V.: "Kolikor vem, je edini, ki je sam zamenjal, ne pa izgubil službo, prav gospod H., potem ko sem mu /.../ ponudil drugo delovno mesto." (vir 7)

– Brajer: "Iz gradiva, ki smo ga prejeli, logično izhaja, da ste bili z omenjeno dokumentacijo /.../ seznanjeni tudi vi." (vir 6). B. V.: "Nikoli je nisem videl, zato se do nje ne morem opredeliti."

Brajer odgovora ni vključil v prispevek, ampak piše, kot da ga ne bi bilo. Za "skupino visokih državnih uradnikov" trdi: "Niti enega ni več mogoče najti na starem delovnem mestu. Kot bi skrivnostno poniknili." (vir 1). Za B. V. trdi, da je dopustil, da se zdravstveni denar pretaka v žepe uvoznikov (vir 1), kar pomeni, da naj bi bil z dokumentacijo seznanjen. Avtor šele v tretjem nadaljevanju omenja V.-jevo izjavo, vendar prirejeno: "Nič se ni spomnil, da bi videl kakšne dokaze ..." (vir 3). Bralcu tako ponuja domnevo, da je tedanji minister vedel, kaj naj bi se dogajalo, svojo kritiko stopnjuje z "nič se ni spomnil", kar ni nevtralna priredba izjave vira, ampak izrazito zaznamovana, saj jo danes razumemo kot "se noče spomniti". Sprememba besedila, ki ga vir ubesedi "nikoli je nisem videl",¹⁹ v "nič se ni spomnil" je zavestna in zlonamerna sprememba pomena iz nezaznamovane trditve v ironično zvezo, katere pragmatični pomen je izrazito vrednoten.

¹⁸ "Informacije v sliki in besedi, namenjene objavi, je dolžan novinar skrbno preveriti," je zapisano v 2. členu Kodeksa novinarjev RS. Četrta točka resolucije Sveta Evrope št. 1003 določa, da je pri širjenju vesti "treba spoštovati resnico, potem ko je bila ta obvezno preverjena".

¹⁹ Vir 7: "Spoštovani gospod Ciril Brajer, dokler nisem dobil vašega sporočila, nisem vedel, da je gospod D. H. s še dvema, meni po imenu neznanima državnima uradnikoma, zbral obsežno dokumentacijo o črnem uvozu zdravil. Nikoli je nisem videl, zato se do nje ne morem opredeliti."

Fragmentiranost zgodb in ustvarjanje dramatičnosti

Po petih prispevkih ne moremo izoblikovati celotne zgodbe, ki bi ji lahko sledili od začetka do konca, od vzrokov k posledicam ali obratno, po časovnem, prostorskem ali kakršnem koli drugem logičnem zaporedju. Zgodbe so fragmentirane, tako da smemo govoriti o siromašni besedilni povezanosti. Besedilo je namreč zgrajeno nenatančno, pogosto se ustavljamo in se sprašujemo, na koga se nanaša glagolska ali zaimenska oblika, na kaj časovni prislovi (vir 1):

Ciper Promed je poslal ljubljanski firmi Medias cenik, ta je odromala k ministru Voljču in takoj dobila blagoslov za uvoz in ceno. /.../ Uprla se je le carina na Brniku, ki je bila obveščena o spornih poslih. Zavrnil je uvoz, plombiral zdravila. /.../ Paranoja? Hm, vselej je možna, toda gre za res ogromne denarje, tako da je vse mogoče. Po dokumentih, ki smo jih lahko videli, so tedaj dokazali, da ...

Morfem *je + -la (je odromala)* je v zgledu naveznik na našalnico, ki je lahko sistemsko le ženskega spola – ali je torej firma Medias odromala k ministru in dobila blagoslov? Pri branju se na tem mestu ustavimo, vrnemo nazaj in ugotovimo, da gre za napako, saj bi moralo biti zapisano ...”ta je odromal”, cenik namreč. Na enako sporočanje motnjo naletimo pri nanašalnici carina – je zavrnil, pri časovnem prislovu tedaj pa se moramo vrniti kar 25 vrstic nazaj, v prejšnji odstavku, da ga razpoznamo kot pred približno dvema letoma. Tako površno in fragmentirano pisanje ne upošteva za poročevastvo bistvene zahteve, ki jo Korošec (1998, 169–170) imenuje pravilo pobiranja vsake zanke: naslovnik mora na vsaki točki linearnega, v prostoru in času “potekajočega nizanja jezikovnih znakov dobiti zadostno količino podatkov, ki omogočajo gladko sprejemanje prejšnje in naslednje vsebine”.

Avtor ustvarja dramatično napetost, tako da nekajkrat hote zapelje bralca z retoričnimi vprašanji in trditvami, potem pa v nasprotju s pričakovanji na vprašanja odgovori oz. ovrže zapisano trditev. Posledica tega je zavajanje bralca, predvsem v drugem navedenem zgledu (vir 4), ker je poudarjeni del v sinopsisu, preostali pa v besedilu. Ker vemo, da številni bralci časopis berejo le prek naslovja, besedilo pa le, če jih naslovje dovolj pritegne, gre za hoteno zavajanje, saj je trditev v sinopsisu laž, kar pa izvemo šele, ko in če preberemo tudi besedilo. V najboljšem primeru pa taka dramtizacija povzroča, da se vračamo nazaj in “pobiramo izgubljene zanke”:

Sta se jih potemtakem zbala celo domača farmacevtska velikana? Ali pa sta molčala, ker sta ugotovila, da lahko tudi sama pristavita lonček skladno z ono o karavani, na katero ne kaže lajati, ampak se ji je bolje kar pridružiti? No, Krka in Lek nista molčala, kot je kazalo na prvi pogled. (Vir 1)

Še bolj zbode, da ne ukrepa Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije. /.../ No, ko smo poizvedeli, smo slišali, da zavod le ni bil tako negiben. (Vir 4)

Sklep

Stilna analiza petih prispevkov, ki bi jih glede na obravnavano temo, tj. preiskovanje in razkrivanje za družbo pomembnih dejstev, ki jih vpleteni želijo prikriti, in samosklincevanje na metode preiskave lahko uvrstili med preiskovalne zgodbe, je pokazala nekatere jezikovno-stilne značilnosti, ki jih lahko kritično povezujemo s sodobno novinarsko prakso. Za presojevalna besedila sicer običajni aktualizmi s svojo pogostostjo in intenzificiranostjo nadomeščajo govorico argumentov in skrivajo, da avtor o dokazih samo govori, predstavi pa jih ne. Stilno zaznamovana sredstva tako postanejo krinka, pod katero avtor skriva pomanjkanje argumentirane govorice. Avtor predpostavlja bralca kot "poštenega Slovence", ki ga razburja bogatenje posameznikov, neučinkovitost države in skorumpiranost odgovornih. V naslovju "proda" svojo ogorčenost in bralca škandalizira, k branju vabi s senzacionalističnimi metodami. Naslovniku se približa z jezikovnimi sredstvi, ki stik gradijo na čustveni vpletenosti, in ne razumski ravni. V zgodbo ga želi potegniti z odzivom ogorčenja nad novo družbeno anomalijo.

S pogovornim jezikom gradi navidezno domačnost z naslovnikom, prepričati želi bralca, da sta na isti strani, novinar opravlja nalogo razkrivalca škandalov, v soglasju z naslovnikom naj bil razkrival in spreminjal, "ker ste vi tako hoteli". Lutharjeva (1998: 158) v analizi tabloidne kulture govori o rabi psevdointimnega jezika, ki gradi "iluzijo konsenza glede osnovnih predpostavk družbenega življenja, ki se tičeje teme besedila". Kot posebno značilnost psevdointimnega jezika analizira avtorica uvajanje govornih (oralnih) modelov v novinarskem besedilu. V analizi o njih nismo govorili, bi pa k tem govornim elementom lahko šteli pastavčne vložke, kot npr.: "Paranoja? *Hm*, vselej je možna ... Pa so po višjem ukazu takojci odromala na ljubljanski carino in ta jih je, *glej šmenta*, mirno spustila skozi." (vir 1, poudarila M. K. G.)

Z ekspresivnimi sredstvi avtor vpliva na čustveno sprejemanje, da se bralec ne bi spraševal o argumentih, ampak bo verjel, da so za ubesedeno ogorčenost gotovo krivi grozljivi dokazi o nezaslišanih dejanjih vpletenih. Ko bi dokaze potreboval, njihovo nenavajanje opravičuje z logiko (vir 3): "Za to ne potrebujemo dokazov ... dovolj je logika." Ali kot pravi Lutharjeva (n. d. 152): "Popularni mediji so tisti, ki so v sodobnosti v največji meri kolonizirali 'zdrav razum'."

Fragmentiranost zgodb, melodramatizacija,²⁰ za poročevalstvo nenavadna raba prve osebe ednine, ki se nejasno menja z običajno množinsko,²¹ vrednotenje in samovoljna interpretacija, jezikovna sredstva, ki so zaradi intenzifikacije stilne vrednosti žaljiva, kažejo podobo slovenskega novinarstva, ki ustvarja medijske skandale. Lahko jo razpoznamo kot znak tabloidizacije množičnih občil, s katero Connell (1998: 12) opredeljuje "vrsto procesov, ki domnevno racionalne diskurze

²⁰ Vir 1: "Niti enega ni več mogoče najti na starem delovnem mestu. Kot bi poniknili!" Vir 3: "A novinarska dolžnost gor ali dol, ne bom šel vleč za jezik podrejenih. Tako dolgo bomo vlekli za 'odgovorne' šefovske jezike, da se bo nekomu vendarle razvezal."

²¹ Vir 2: "Med uso to storijo me je še posebej čudilo, zakaj se nista odzvala /.../ In ponavljamo, doslej ni še nihče odgovarjal!" Vir 3: "Menda še nisem spisal članka, na katerega bi bilo toliko odmevov, klicev, predvsem vprašanj. /.../ Pa nanje kljub novim in novim dokazom (še) ne smemo odgovarjati."

spreminjajo v senzacionalistične diskurze". Ali kot ugotavljata Lull in Hinerman, škandali so postali "glavna značilnost tabloidnega novinarstva" (1997: 1), saj v ospredje prevladujoče novinarske prakse postavljajo tabloidne vrednote.

Medijski škandali so "preizkušeno sredstvo za stimuliranje javnega ogorčenja" (Lull in Hinerman, n. d.: 28). Z izbiro jezikovnih sredstev ustvarjajo pretiravanja in tako prispevajo k ustvarjanju senzacionalizma.

Hoteno spreminjanje izjav, pomenski premiki, ironizacije in intenzifikacija stilnih sredstev, pretiravanja s pogovorno in ekspresivno rabo ne pripomorejo h kakovostnemu novinarskemu sporočanju. Demokracija ni pisanje o vsem z vsemi sredstvi, ampak mora biti nujno povezana z odgovornostjo. Ta se kaže s profesionalnim delom, h kateremu sodi tudi obvladovanje jezika. Izbira je stil, toda ne kakršnakoli.

"Imeti svobodo tiska je lepo in prav, toda da je mnenje dobro utemeljeno, potrebuje informacije, preverljiva dejstva in nasprotujoča si stališča." (de Burgh, 2000: 6).

Obravnavanih prispevkov na podlagi jezikovnih in stilnih značilnosti ne moremo uvrstiti k preiskovalnim zgodbam. Ali sploh lahko govorimo o novinarski besedilni vrsti, o presojevalnem poročevalskem besedilu? Najbolj "poročevalsko" podoba kaže naslovje, ki je ustaljeno in enotno v vseh petih prispevkih. Njegova funkcija je izrazito pridobivalna, intenzifikacija stilotvornih sredstev pa tolikšna, da smemo govoriti o senzacionalizmu. Besedila so nekakšne zgodbe, ki stilno zaznamovana sredstva (stileme) izrabljajo na račun informacij in preverljivih dejstev. Nizanje ekspresivnih in pogovornih jezikovnih sredstev nadomešča argumentirano govorico, avtorjeva zaničljivost skoraj nima meja, a ni utemeljena in podkrepljena z verodostojnimi podatki. Dovolili si bomo "definicijo", ki z besedo, izbrano namesto novinarstva, neizrecno vrednoti: gre za zgled časnikaščine, ki ob kršenju drugih profesionalnih postavk gotovo krši tudi tiste, povezane z jezikom in stilom poročevalskih (novinarskih) besedilnih vrst.

LITERATURA

- Burgh, Hugo de (2000): Introduction: A higher kind of loyalty? V: Hugo de Burgh (ur.): *Investigative Journalism: Context and Practice*. London: Routledge, 3-25.
- Connell, Ian (1998): Mistaken Identities: Tabloid and Broadsheet News Discourse. *Javnost/The Public*, 5, 3: 11-31.
- Kalin Golob, Monika (1999): Publicistika in poročevalstvo. *Slavistična revija*, št. 2, 179-194.
- Kieran, Matthew (2000): The regulatory and ethical framework for investigative journalism. V: Hugo de Burgh (ur.): *Investigative Journalism: Context and Practice*. London, New York: Routledge, 156-176.
- Korošec, Tomo (1998): Stilistika slovenskega poročevalstva. Ljubljana: Kmečki glas.
- (ur.) 2002: *Razžalitve v tiskanih medijih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Košir, Manca (1988): Nastavki za teorijo novinarskih vrst. Ljubljana: DZS.
- 1993: Slovenski dnevnik v luči kodeksa novinarjev RS. *Teorija in praksa*, 30, 11-12, 1233-1241.
- (1994): Razkriti prikrito in napisati zgodbo. V: Matjaž Šuen: *Preiskovalno novinarstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 9-17.

- Lull, James, Hinerman, Stephen (1997): *The Search for Scandal*. V: James Lull, Stephen Hinerman (ur.): *Media Scandals: Morality and Desire in the Popular Culture Marketplace*. Cambridge: Polity Press, 1-33.
- Luthar, Breda (1998): *Poetika in politika tabloidne kulture*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Poler, Melita (1997): *Novinarska etika*. Ljubljana: Magnolija.
- Poler Kovačič, Melita (2001): *Mesto subjekta v sodobni novinarski etiki*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ). Elektronska izdaja. SAZU in ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik. Ljubljana: DZS.
- Slovenski pravopis. Pravila. ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik. Ljubljana: DZS, 1997.
- Šuen, Matjaž (1994): *Preiskovalno novinarstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

VIRI IN DOKUMENTACIJA

- Vir 1: Ciril Brajer: Mafija steguje lovke na police z zdravili, *Nedeljski dnevnik*, 1. 8. 1999.
- Vir 2: Ciril Brajer: Država gleda lopovom skozi prste, 8. 8. 1999.
- Vir 3: Ciril Brajer: Zdravniki s črnimi kovčki, *Nedeljski dnevnik*, 22. 8. 1999.
- Vir 4: Ciril Brajer: Kdor je kradel, se bo pekel ..., *Nedeljski dnevnik*, 29. 8. 1999.
- Vir 5: Ciril Brajer: Tuje "brizge" pikajo dražje, *Nedeljski dnevnik*, 5. 9. 1999
- Vir 6: Pismo Cirila Brajerja Božidarju Voljču, 16. 7. 1999
- Vir 7: Odgovor Božidarja Voljča Cirilu Brajerju.
- Vir 8: Pismo Božidarja Voljča Zlatku Šetincu, odgovornemu uredniku *Nedeljskega dnevnika*, 29. 7. 1999.
- Vir 9: Pismo Božidarja Voljča Zlatku Šetincu, odgovornemu uredniku *Nedeljskega dnevnika*, 26. 8. 1999.
- Vir 10: Milka Krapež: Ciprska naveza je obtičala pred mejo, *Nedeljski dnevnik*, 12. 9. 1999.
- Vir 11: Božidar Voljč: Še o mafijem uvažanju zdravil, *Nedeljski dnevnik – Odmevi*, 26. 9. 1999.
- Vir 12: Ciril Brajer: Nič ne ugibam, *Nedeljski dnevnik – Odmevi*, 26. 9. 1999.
- Vir 13: Diana Dimnik: Neetično in nepreverjeno, *Nedeljski dnevnik – Odmevi*, 3. 10. 1999.
- Vir 14: Ciril Brajer: Še o mafijem uvažanju zdravil (2), *Nedeljski dnevnik – Odmevi*, 3. 10. 1999.

PRILOGA – ponatis 1. prispevka (Nedeljski dnevnik, 1.8.1999) za ponazoritev jezikovno – stilne in etične analize.

Zakaj se v svetu tisti, ki imajo kaj pod palcem, z veseljem rinejo na sezname najbogatejših in zakaj je Slovencem nerodno o tem celo govoriti.

MAFIJA STEGUJE LOVKE NA POLICE Z ZDRAVILI

Ker se da pri nas obogateti tudi na račun bolnih, ni odveč vprašanje, ali nas z zdravili res oskrbuje mafija – Tako draga zdravila plačujemo zato, da z njimi bogati peščica uvoznikov – Muharjenje v visoki družbi omogoča sklepanje zanimivih poslovnih zvez – Kdo je pred dvema letoma pod denarno preprogo pometel sramoto, ki bi utegnila postati afera – Sumljive prometne nesreče, dvomljivi samomori, zrađirane kariere – Stara zdravila po svežih cenah

V predprejšnji številki smo se spraševali, kakšno davkarijo imamo, če očitno najpremožnejših Slovencev ne zna spraviti niti na seznam, in obsodili državo, da svoje davčne politike, če jo sploh ima, ne zna spraviti v funkcijo ustavnih kategorij socialnosti in pravnosti. Končno zdaj sama precej nemočno motovili, kako cene zdravil obdržati v mejah normale. Pa jih nikakor ne zvišuje le davek na dodano vrednost!!! Ko smo sami skušali poiskati res bogate Slovence, smo odkrili srhljivko. Med navdušenimi igralci tenisa in golfa smo večkrat slišali, naj poskusimo med uvozniki zdravil.

Nismo verjeli! Uvoz zdravil naj bi bil tudi in predvsem socialna kategorija (s tem pa tudi ustavna!), pa čeprav gre za posel. Razvite evropske države ga celo dotirajo, da lahko streže svoji socialni vlogi. Tako je bilo celo v bivši SFR Jugoslaviji. Zveza je v okviru dogovorne ekonomske politike izdajala dovoljenja uvoznikom, ti pa so morali dobiti še soglasje republike, in to konkretno, ne načelno, za vsak kontingent posebej. Oba dokumenta sta morala biti evidentirana v Beogradu in nadzor je bil skoraj popoln.

Leta 1991 pa je slovenska carina ostala brez omenjenih vhodnih podatkov in izhodne zahteve. Nadzora zveze seveda ni bilo več, celo pri uvozu zdravil je zavladovala tržna ekonomija, in sicer najbolj kruta, divja, anarhična. Vsak, ki je hotel, je uvažal vse, kar je hotel, za ceno, ki jo je hotel. In država je začela tako kršiti celo ustavo. Denar za zdravila nam namreč pobira s prispevki za zdravstveno zavarovanje, torej ga je dolžna usmerjati predvsem v to dejavnost. Ta denar ščiti ustava!

Varno shranjeni dokazi

Žal pa je v osebi tedanjega ministra za zdravstvo dr. Božidarja Voljča mirno dopustila, da se je zdravstveni denar pretakal v žepe uvoznikov zdravil in zdravstvenih pripomočkov. Njihovi zasluži so postajali neizmerni, s tem pa tudi njihova moč in vpliv na politiko. Približno pred

dvema letoma je to družbeno anomalijo, ki nas je doslej stala že nekaj milijard dolarjev, raziskala skupina visokih državnih uradnikov. Niti enega ni več mogoče najti na starem delovnem mestu. Kot bi skrivnostno poniknili! Na srečo pa je vsa tedaj zbrana dokazna dokumentacija zavedena v vsaj petih ministrstvih, na carini in davkariji. Pač za vsak primer, če se jim kaj zgodi. V krogu na obeh straneh vpletenih v razkrivanje te zgodbe je namreč začelo prihajati do sumljivih prometnih nesreč, dvomljivih samomorov in podobnih srhljivih dogodkov. Kljub temu se med omenjenimi junaki še najde kakšen, ki je pripravljen razkriti dokumente, ki jih hrani.

Paranoja? Hm, vselej je možna, toda gre za res ogromne denarje, tako da je vse mogoče. Po dokumentih, ki smo jih lahko videli, so tedaj dokazali, da iz umazane kupčije z zdravili vsak dan v zasebne žepe nezakonito ponikneta dva milijona dolarjev. V omenjenem obdobju je manj kot sto uvoznikov zdravil državo prikrajšalo za pol milijarde dolarjev davkoplačevalskega denarja. Za povrh je ta vsota skoraj vsa ostala v tujini ali pa se je tja vrnila.

Leta 1996 se je našel celo kakšen pogumen novinar in pisal o "zdravilih v rokah mafije, mafijskem poslu, vrednem 250 milijonov dolarjev, o mafijskih tipalkah, ki segajo v državne vrhove, ciprskih linijah, nakazilih čez celovško Hypo banko" in podobno.

Pisali so o "mafiji, ki obvladuje slovenski trg zdravil", o "42 legalno ilegalnih uvoznikov zdravil, ki v navezi z ekonomii zdravstvenih domov, bolnišnic in z nekaterimi podkupljenimi zdravniki, ki predpisujejo nepotrebna, toda predraga zdravila, bogatijo čez vse meje. Za nedotakljive jih delajo podkupnine, črne provizije in sorodstvene zveze v samem vrhu države..."

Za mafijo so vedeli vsi

Mednarodna statistika je tedaj slovenski trg zdravil cenila na 200 milijonov dolarjev, naša carina pa še za nekaj milijonov več. Povprečna stopnja rasti je bila 20-odstotna. Uvoz je pokrival približno polovico porabe in uvoznikov je bilo vse več. Če vprašaš Lek ali Krko, kako se prebije na tuji trg, boš ure dolgo poslušal, koliko znanja, denarja, birokratskih opravil, registracijskih postopkov in celo dovoljenj za trženje potrebujejo za preboj na razvit tuji trg. Vse to traja najmanj pet let. Miloš Kovačič v imenu Krke in Metod Dragonja v imenu Leka sta že tedaj zahtevala, naj vlada vsaj podobno zaščitno politiko uvede v Sloveniji. Seveda zaman. Uvoz zdravil je tekel naprej, nenadzorovan tako po količini in kakovosti kot ceni. Ciper Promed je poslal ljubljanski firmi Medias cenik, ta je odromala k ministru Voljču in takoj dobila blagoslov za uvoz in ceno. Firma Becton Dickinson je dobila žegen za prodajo izdelka po 51 mark, čeprav

je po njegovem ceniku stal le 29 mark. Za poslom je stala ista ljubljanska firma!

In mimogrede: lastnica te firme je lastnica že omenjene firme na Cipru in je, tudi mimogrede, hči mednarodnega poslovneža, ki smo ga pred dnevi gledali na televiziji v prijateljski družbi z dobrohotnim ministrom. Kako sta že rekla? Muharjenje v visoki družbi omogoča sklepanje zanimivih poslovnih zvez ali nekaj zelo podobnega.

No, bistvo je, da se dobiček od teh poslov pretaka na Ciper in da razliko plačuje naše zdravstveno zavarovanje.

Rekli smo že, da tako vsestransko črno trgovino lahko vodiš le s podkupninami in z nezakonitimi provizijami. Od kod pobrati denar zanje? Jasno, oprati ga je treba. Zakaj pa imamo Ciper?!

In, zanimivo, že tedaj je bil o spornem početju obveščen Urad za preprečevanje pranja denarja. Sova prav tako. Kriminalisti prav tako. Vlada prav tako. Pa še vsa pristojna ministrstva vsako posebej. In nič se ni zgodilo!

Medias je svojim zaposlenim pol plače izplačeval tu, pol pa v Hypo banki Celovec. Nihče si ni upal ziniti. Uprla se je le carina na Brniku, ki je bila obveščena o spornih poslih. Zavrnil je uvoz, plombiral zdravila... Pa so po višjem ukazu takojci odromala na ljubljansko carino in ta jih je, glej šmenta, mirno spustila skozi.

O vsem tem je bila obveščena tudi politika, a je le Zmago Jelinčič tvegala (zanj neobičajno nežno) poslansko vprašanje o "hudo kaznivem početju Sanolaborja, ki Zavodu za zdravstveno zavarovanje fakturira z lažnimi potrdili in recepti, ki jih ni nikoli izdal. Zato dvojno knjigovodstvo, fakture za ortopedske pripomočke ljudem, ki o tem nič ne vedo ali so celo že mrtvi, mafijsko izčrpavanje slovenskega zdravstvenega denarja..."

Spet se ni nič zgodilo. Kot v posmeh je Medis Zavodu za preizkušanje zdravil poslal 36 preparatov, od ministra pa je dobil soglasje za uvoz 139 preparatov. Uvozniške firme pa so promet s pomožnimi zdravstvenimi sredstvi vodile kar brez soglasja ministrstva. Že omenjeni privilegirani Medias je še naprej dobival soglasja za recimo 741000 mark vreden uvoz v dnevu ali dveh?!

Kar vržejo proč Nemci, "zdravi" slovenskega bolnika

Uvaža se seveda tudi tretjerazredna, cenena roba. Cenena kajpak le za uvoznike, v Sloveniji jo računajo po sto ali več odstotkov dražje. Največja dokazana podražitev določenega izdelka je 1500-odstotna. Pa potem slišimo, da so ženske zanosile kljub uvoženim materničnim vložkom (ali pa ravno zaradi njih), pa "afere" nihče ne razišče. Slišimo, da je v eni od bolnišnic skoraj prišlo do drame zaradi /.../